

TÜRK HALK BİLİMİ ARAŞTIRMALARINDA DEDİKODUNUN YERİ VE ÖNEMİ*

The Place and Importance of Gossip in Turkish Folklore Studies

Ramazan SEZGİN**

ÖZ

Anlatma ihtiyacı, insanoğlunun temel ihtiyaçları arasında görülmektedir. Anlatma ihtiyacını karşılayabilmek adına mit, masal, hikâye, fıkra gibi türlerden faydalanılmıştır. Bununla birlikte dedikodu da bu ihtiyacın karşılanması noktasında büyük önem taşımaktadır. Dedikodunun en genel anlamı birilerinin arkasından konuşmaktır. İnsanlar, çeşitli sebeplerden ötürü karşı tarafın yüzüne söylemediği veya söyleyemediği hususları arkalarından konuşmaktadır. Halk arasında yaygın şekilde üretilen ve tüketilen dedikodunun halk bilimi bağlamında üstlendiği önemli işlevler bulunmaktadır. Söz gelimi, kültürel unsurları hatırlatmakta, yaşatmakta ve kuşaktan kuşağa aktarımını sağlamaktadır. Toplum içinde kabul edilen kültürel unsurların uygulanmaması ve/veya aksine hareketler sergilenmesi, olayların faillerini dedikodu konusu yapmaktadır. Dedikodu bünyesinde bu kişilerin sergiledikleri hareketler kınanmakta ve grup üyelerinin kınanan hareketleri sergilememeleri artistik bir şekilde ifade edilmektedir. Bu durum toplum içinde kültürel unsurların dışına çıkılmaması gerektiğinin ve geleneklere bağlı kalınmasının önemini vurgulamaktadır. Bu anlamda dedikodu, içinde bulunulan yörenin kültürüne bağlı kalınması noktasında etkili olmaktadır. Dedikodularda ortaklıklar büyük önem taşımaktadır. Ortak unsurları paylaşan insanlar bir araya gelerek dedikodu üretmekte ve aktarmaktadır. Üretilen bu dedikodular, bireyleri doğrudan veya dolaylı şekilde etkileyen ortak konular üzerinedir. Günlük yaşamın olaylarını, durumlarını, mevzularını konu edinen dedikodu, sözlü tarih açısından elzem roller üstlenmekte ve günlük yaşamın tarihine ulaşma noktasında etkili olmaktadır. Sözlü kültür ürünü olan ve çeşitli kültürel ürünlerin korunması, yaşatılması, kuşaktan kuşağa aktarılması konusunda tesiri bulunan dedikodu, halkın bilgi ve tecrübelerinin iletilmesinde etkili olarak halk bilgisi ürünlerini gelecek kuşaklara aktarmaktadır. Dedikodunun diğer anlatı türleri ile çeşitli benzerlikleri ve farklılıkları söz konusudur. Mesela, diğer anlatı türlerinde (masal, hikâye vb.) olduğu gibi dedikodu da insanların örgütlenmesini sağlamaktadır. Dedikodu, diğer anlatı türleri içinde çeşitli şekillerde yer aldığı gibi dedikodu içinde de çeşitli türlere (hikâye, fıkra, atasözü, alkış, kargış, küfür vb.) yer verilmektedir. Birçoğu halk biliminin işlevleriyle ortak olmakla birlikte dedikodunun örgütlenme, eğlendirme, eğitime, rahatlatma, töre ve törenlere destek verme, protesto gibi çok sayıda işlevi bulunmaktadır. Belirli yörelerin dedikodularını incelemek suretiyle yöre halkının neleri kınadığı ve neleri desteklediğine bakılarak yörenin kültürü hakkında bilgi sahibi olunabilir. Dedikodu konusunun halk bilimi bağlamında çeşitli yönleriyle incelenmesi ve çalışılması gerekmektedir. Mevcut araştırma içinde dedikodu bahsinde çalışılabilecek kimi konulara yer verilmiştir. Çalışma, dedikodunun içinde bulunulması, metinlerinin dinlenmesi ve gözlemler yapılması sonucunda elde edilen veriler ile teorik olarak sahip olunan düşüncelerden hareketle oluşturulmuştur. Bu çalışmada dedikodunun halk bilimi bünyesindeki yerinden ve öneminden bahsedilmiştir. Bununla birlikte halk bilimi türü olarak dedikodudan söz edilmiş ve yeni bir tanım ortaya koyulmuştur. Bu şekilde çalışmanın dedikodu konusunda yapılacak araştırmalara yol gösterici veya yol açıcı bir rol üstlenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca halk bilimi bağlamında bugüne değin yeterince çalışılmamış ve ilgi çekmemiş olan konunun önemini anlaşılabilir şekilde tartışarak desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Halk bilimi, sözlü kültür, anlatı, dedikodu, tür.

ABSTRACT

The need to explain is seen among the basic needs of human beings. In order to meet the need for narration, genres such as myths, tales, stories and jokes have been used. However, gossip is also of great importance in meeting this need. The most general meaning of gossip is to talk behind someone's back. For various reasons, people talk about things behind the other person's back that they do not or cannot say to their face. Gossip, which is widely produced and consumed by the public, has important functions in the context of folklore. For example, it reminds us of cultural elements, keeps them alive and ensures their transmission from generation to generation. Failure to implement cultural elements accepted in society and/or displaying

* Geliş tarihi: 4 Mart 2023 - Kabul tarihi: 21 Eylül 2023

Sezgin, Ramazan. "Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Dedikodunun Yeri ve Önemi" 144 (Kış 2024): 64-75

** Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Programı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Erzurum/Türkiye, ramazansezgin2558@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1813-458X.

contrary actions makes the perpetrators of the incidents the subject of gossip. Within the scope of gossip, the actions of these people are condemned, and the group members' failure to display the condemned actions is expressed artistically. This situation emphasizes the importance of not going beyond cultural elements in society and adhering to traditions. In this sense, gossip is effective in adhering to the culture of the region. Partnerships are of great importance in gossip. People who share common elements come together to produce and transmit gossip. These rumors are about common issues that affect individuals directly or indirectly. Gossip, which deals with the events, situations and issues of daily life, plays an essential role in oral history and is effective in reaching the history of daily life. Gossip, which is a product of oral culture and has an impact on the preservation, survival and transmission of various cultural products from generation to generation, is effective in transmitting the knowledge and experiences of the people and transmits the products of folk knowledge to future generations. Gossip has various similarities and differences with other narrative types. For example, just like other genres of narratives (fairy tales, stories, etc.), gossip helps people organize. Just as gossip is included in various forms within other narrative genres, various types (story, joke, proverb, applause, curse, swearing, etc.) are also included within gossip. Although many of them are common with the functions of folklore, gossip has various functions such as organizing, entertaining, educating, comforting, supporting customs and ceremonies, and protesting. By examining the gossip of certain regions, one can gain information about the culture of the region by seeing what the local people condemn and what they support. The subject of gossip needs to be examined and studied from various aspects in the context of folklore. In the current research, some topics that can be studied regarding gossip are included. The study was created based on the data obtained as a result of participating in the gossip, listening to the texts and making observations, as well as theoretical thoughts. In this study, the place and importance of gossip in folklore is mentioned. However, gossip was mentioned as a genre of folklore and a new definition was put forward. In this way, it is aimed that the study will play a guiding or leading role in research on gossip. In addition, it is aimed to understand the importance of the subject, which has not been studied sufficiently and has not attracted attention in the context of folklore, and to be supported by various studies.

Keywords

Folklore, oral culture, narrative, gossip, genre.

Giriş

Halk arasında çene çalmak, gevezelik etmek, dırdır etmek ve bir kişinin 'arkasından konuşmak' şeklinde tanımlanan dedikodu en geniş anlamıyla dedikodusu yapılan kişinin haberi olmadan onun hakkında konuşmaktır. Halk arasında çeşitli kişiler etrafında gelişen olaylar ve bireyler dedikodu konusunu teşkil etmektedir. Dedikodu konusunda yapılan literatür taramasıyla yurt dışında dedikodu konusunun daha ciddiye alındığı; önemi ve bizzat kendisi hakkında çalışmalar yapılmış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte mevcut çalışmada belirtilen pek çok unsur hâlâ çalışılmamıştır. Ayrıca kimi çalışmalarda dedikodu, söylenti ve efsane amacıyla kullanılmıştır (Simpson 2005) ki bu durum dedikodunun yanlış anlaşılmasına sebebiyet vermektedir. Roger D. Abrahams, dedikoduya performans temelli yaklaşarak onu, "günlük ve törensel performans" (1970: 93) olarak değerlendirmiştir. Maria Tatar, kültür içinde dedikodunun önemli bir gücü bulunduğunun üzerinde durmaktadır (2021, Erişim Tarihi: 1 Mart 2023). Kısaca dedikodu, yurt dışında daha fazla çalışılmış ve ciddiye alınmış olmasına rağmen hâlâ önemli eksiklikler söz konusudur ve bu bahiste pek çok husus bakırlığını korumaktadır. Diğer yandan dedikodunun sınırları belirsizdir ve karmaşık bir hâl almaya doğru gitmektedir. Bu anlamda disiplin dâhilinde dedikodunun ele alınması gerekliliği doğmaktadır.

Halk bilimi bağlamında dedikodunun değerlendirildiği bir yüksek lisans tezi ve üç makaleyle karşılaşılmaktadır. Bunların tümü son yıllarda ortaya konulmuştur. Hamlet İsağanlı ve Aynur Gazanfarğızı (2020) dedikodunun halk bilimi türü olup olmadığını sorguladıkları çalışmalarında dedikodunun halk bilimi türü olduğuna kanaat getirmişlerdir. Busenur Ercan (2021), dedikodu hakkında birtakım bilgilere yer vermiş, Polatlı'da (Ankara) dedikodu üzerine yaptığı alan araştırmasının sonuçlarını paylaşmıştır. Damla Torun (2021), dedikoduyu kadın folkloru bağlamında değerlendirmiş; Ramazan Sezgin (2021), -halk bilimi bağlamında- dedikodu hakkında birtakım bilgilere yer verip

daha sonrasında yaptığı alan araştırmasından hareketle erkek dedikodusunu incelemiştir. Nükte Sevim Derdiçok (2022: 176-200) ise kadın günleri esasında hazırladığı doktora tezinde kadın günlerinin vazgeçilmezi olan dedikodu hakkında da bilgi vermiştir. Yapılan bu çalışmalar halk biliminde dedikodunun yeri ve öneminin anlaşılması noktasında yetersiz kalmaktadır. Bahsedilen çalışmalarda dedikodu, belirli örnekler bağlamında incelenmiştir. Mevcut çalışmada ise dedikodu teorik açıdan incelenmiş, hangi açılardan halk bilimi bağlamında değerlendirilebilir, hangi yönlerden çalışılabilir gibi sorulara cevaplar aranmış ve halk bilimindeki yeri ile önemi mevzubahis edilmiştir. Ayrıca halk bilimi türü olarak dedikoduya değinilmiş ve yeni bir tanım ortaya koyulmuştur.

Mehmet Kaplan, dil-kültür ilişkisi konusunda şunları söylemektedir: “Dil kültürün temeli olduğuna göre, bir milletin dil ile ifade ettiği sözlü, yazılı her şey, kültür kavramına girer. Sabahtan akşama kadar evde, sokakta, çarşıda, iş yerinde konuşan halk, farkında olmadan dil tarlasını eker, biçer” (2015: 142). Kaplan’ın kültür ve dilin ilişkisini incelediği çalışmasında verdiği bu bilgiye göre dilin ürünlerinden biri dedikodudur ve kültür bahsi içinde değerlendirilmelidir. Özkul Çobanoğlu (2020: 357), dedikoduyu, folklor tür ve unsurları arasında değerlendirmekle birlikte sözlü kültür ortamından dijital kültür ortamına aktarılabilir kullanılan folklor ürünleri içinde göstermektedir. Dedikodu, halk biliminin özellikleriyle de örtüşmektedir. Dursun Yıldırım (1985: 549-551), folklor hakkında “sözlü olma”, “geleceğe bağlılık”, “çeşitlenme”, “anonimlik”, “kalıplaşma” şeklinde beş özellikten bahsetmektedir. Dedikodu, bu özelliklerin tümüne bağlılık taşımaktadır. Dedikodu, toplum içinde genellikle kötü, olumsuz bir unsur olarak görülmesine rağmen iyi, olumlu şekillerde yapılan dedikodular da bulunmaktadır. Birinin arkasından övgü ile konuşmak, yaptığı iyiliklerden söz etmek gibi durumlar bu hususta değerlendirilebilir.

Bu çalışmada dedikodunun halk bilimi bünyesindeki yeri ve öneminden bahsedilip kültür içinde üstlendiği rolün değerinin anlaşılabilir konunun çeşitli çalışmalarla aydınlatılması amaçlanmaktadır. Dedikodu, örgüt oluşturmada etkili olması, “biz” bilinci oluşturmada, kültürel değerlerin aktarımını sağlaması, halk hayatını (*folk life*) yansıtması, diğer anlatı türleri ile ortak bağları (mesela, varyantlaşma) bulunması, sözlü anlatı olması, komşuluk ilişkilerini geliştirmesi, artistik anlaşmaları devreye sokması, birçoğu folklorun işlevleriyle ortak olmak üzere çeşitli işlevleri bulunması, halk arasında bilgilendirme yapması, kültüre bağlılığı ve kültürel gerekliliklerin yerine getirilmesini sağlaması, toplumun kolektif belleğini yansıtması, folklor ürünlerinin aktarımını sağlaması (hikâye, fıkra, atasözü, küfür, halk inançları vb.) gibi durumlarla halk bilimi açısından önem taşımaktadır. Çalışma, dedikodunun içinde bulunulması, metinlerinin dinlenmesi ve gözlemler yapılması sonucunda elde edilen veriler ile teorik olarak sahip olunan düşüncelerden hareketle oluşturulmuştur.

1. Dedikodunun Halk Bilimindeki Yeri ve Önemi

Dedikodunun halk bilimindeki yerinden bahsedilirken ilk dikkat edilecek hususlardan biri dedikodunun halk bilimi türü olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusudur. Bu konu üzerine yapılan bir çalışmada dedikodunun halk bilimi türü olup olmadığı tartışılmış ve yapılan incelemelerle dedikodunun halk bilimi türü olarak kabul edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (İsahanlı ve Gazanfarğızı 2020). Ercan (2021: 85-89), dedikodunun tür olup olmadığını irdelemiş ve tür olarak kabul edilmesini gerektiğini belirtmiştir. Dedikodu tür olarak addedilecekse yapısal, işlevsel, biçimsel ve bağlamsal unsurlarını belirlemek gerekmektedir. Bu kapsamda öncelikle halk bilimi türü olarak dedikodunun tanımının yapılması lüzumu doğmaktadır.

Dedikodu, insanların özellikle kahvehane, mahalle araları, çeşme başı, ev, iş yerleri, okul gibi mekânlar ile gün, düğün ve imece gibi bağlamlarda o ortamda bulunmayan birey(ler)in, içinde buldukları grubun kuralları veya yöre kültürünü ihlal ettikleri hareketleri başta olmak üzere hemen her konuda edilen; toplumsal, psikolojik, eğlence, eğitim, bilgilendirme, üstünlük kurma, grup oluşturma vb. işlevlere sahip sözlü veya yazılı olarak gerçekleştirilebilecek genellikle uzun metinlerden oluşan gayriresmî bir iletişim biçimidir.

Yapısal anlamda bakıldığında ise dedikodunun kendine özgü ifadeleri, özlü sözleri ve kalıp ifadeleri bulunmaktadır. Nasıl ki masallarda giriş formeli, geçiş formeli ve bitiş formeli şeklinde isimlendirilen kalıp ifadeler bulunmaktaysa benzer bir durum dedikodu için de geçerlidir. “Arkasından konuşmak istemiyorum ama” şeklinde başlayan, “Yaa öyle mi olmuş” şeklinde devam eden ve uzun bir süre dedikodu edildikten sonra “Boş ver arkasından konuşmayalım, günahı bize gelmesin” şeklinde biten dedikodular bu konuya örnek teşkil etmektedir. Bunlar arasında başlangıç kalıpları olarak, “Benden duymuş olma ama”, “Ne olmuş biliyor musun”, “Bunu hemen duymam lazım”, “Olanları duydun mu”, “Bak ben dedikoduyu sevmem ama”, “Arkasından konuşmak gibi olmasın ama”, “Günahı bize gelmesin ama”, “Ölmüş ama”, “Ay ne olmuş biliyor musun?” gibi; anlatı içinde ise “Yaa öyle mi olmuş”, “Tüh tüh ne hallere koydu kızı/oğlunu”, “Yazık anam yazık kız cihaza”, “Aman aramızda kalsın”, “Evet, bomba geliyor, hazır mısın?”, “Bunun babası da böyleydi” (Sezgin 2021: 147, Ercan 2021: 63-64) vb. şekilde kalıp ifadeler kullanılmaktadır. Bunlarla birlikte dedikodu esnasında ve esnasında kullanılan atasözleri, özlü söz ve deyimlerle de karşılaşılmaktadır (Sezgin 2021: 149-150).¹

Dedikoduda yer verilen ve dedikoduya özgü olan halk inançları da bulunmaktadır. “Bak o kadar arkasından konuştuğum/kulağımı çınlattık şimdi de arıyor”, “İyi insan lafın üstüne gelirmiş” vb. ifadeler bu kapsamda değerlendirilebilir. Birinin hakkında kötülmeden, iyi bir şekilde dedikodu edilirse “kulakları çınlasın” denilir. Bu şekilde konuşulan kişinin kulaklarının çınlamasıyla (kulakta oluşan kaşınmaya kulak çınlaması adı verilir) onun hakkında konuşulduğundan haberdar olacağına inanılır. Özkan Daşdemir (2021a: 267, 268), çınnameler üzerine hazırladığı çalışmasında kulak çınlamasının çeşitli anlamlarının bulunduğu, bunlardan birinin ise dedikodu olduğunu belirtmektedir. Hıçkırık esnasında ise birey, birinin kendisi hakkında konuştuğuna, hıçkırığın şiddetlenmesiyle hakkında kötü şekilde konuşulduğuna inanmaktadır. Kısa süre öncesinde veya mevcut zaman içinde biri hakkında dedikodu yapılmışsa -o andaki hıçkırık- “Onlar da bizi konuşuyorlar” şeklinde yorumlanmaktadır. Bu gibi konular dedikodunun halk bilgisi ürünlerini yaşattığını, koruduğunu ve aktarımını sağladığını göstermektedir.

Dedikodu, insanların grup hâline gelmeleri ve halkı oluşturmaları bakımından elzem görevler üstlenen anlatılar bünyesinde değerlendirilebilir. Bu yönüyle ortak paydaları bulunan insanları birleştirmektedir. Çünkü dedikodu, her iki tarafın da bilgi sahibi olduğu ortak konular üzerine edildiğinden belirli bir konuda dedikodu edilebilmesi için edecek kişiler (en az iki kişi olmalıdır) arasında en az bir ortaklık bulunmalıdır. Bu bakımdan dedikodu edenler halkı oluşturmaktadır. Dundes (1998:143)’a göre halk, en az bir ortak faktörü paylaşmış en az iki kişiden oluşan insan topluluğudur. Dedikodu ve halk tanımında dikkat çeken faktör her ikisinin de ortaklıklar üzerine kurulu olmasıdır. Örneğin, sınıf içinden Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek evlendiyse, bu konunun dedikodusunu edebilmek için sınıftaki Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek’i taniyan birine ihtiyaç duyulur (evlendiklerini bilmesinin pek önemi yoktur) ki bu da ortak paydaya sahip kişilerin dedikodu edebileceğini göstermektedir. Halk edebiyatı ürünleri “sosyal hayat-

taki beraberliğin, ortak değer yargılarındaki birliğin” (Öğüt Eker 2017: 400) sağlanmasında etkili olduğu gibi dedikodu da bu anlamda etkilidir. Ortak değer yargıları bireyleri bir araya getirerek sosyal hayattaki birliğin oluşmasını sağlamaktadır. Ortak kişiden nefret veya şikâyet amacıyla edilen dedikodular, bireyleri birbirlerine yakınlıştırabilir. Söz gelimi, iş yerindeki bir kişiyle ortak bir çalışandan nefret ediliyorsa, bu durum her iki kişiyi ortak paydada buluşturacak ve dedikodu edilmesine imkân sağlayarak birbirine yakınlıştıracaktır. Bu şekilde dedikodu, “biz” bilincinin oluşmasını ve gelişmesini sağlamaktadır.

Toplum içinde dedikodu etmek utanç verici unsur olarak görüldüğünden bu bahiste konuşulanlar dedikodusu edilen kişiye söylenmemelidir. Bundan dolayı -dedikodu edecekler arasında- karşılıklı güven gereklidir ki bu da dedikodu edilen grubun üyesi olma lüzumunu doğurur. Arkasından konuşulan kişiye grup üyelerinin herhangi biri tarafından haber verilmesi üzerine dedikodu eden kişiler mahcubiyet yaşayacak ve toplum tarafından kınanacaklardır. Dedikodunun güvenilir kişilerce edilmesi ve dedikodu eden kişilerin birbirlerine karşılıklı güven duymaları, bireyler arasında birliğin sağlanması hususunda etkili olmaktadır. Bireyleri bir araya getiren en önemli etken ortaklıklardır. Ortaklıklar ise folklorun oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

Dedikodu, bireyi halkın üyesi yapar. Belirli ortamda ortak bir konuda yapılan dedikoduya katılan kişiler, o grubun üyesi sayılmaktadır. Bunun yanında yapılan dedikoduya katılmayan kişi olursa gruptan dışlanmaktadır diğer bir deyişle ötekileştirilmektedir ve bu durum dedikoduya malzeme sağlamaktadır. Çünkü dedikoduda genel olarak ötekinin dedikodusunun edildiği görülmektedir. Farklı kültürel özellikleri paylaşan kişiler, farklı bir kültür içine dahil olduklarında oraya kaynaşamazsalar hareketleri, o topluma tezatlık teşkil edeceğinden dolayı dedikodu konusunu oluşturacaktır. Toplumların kendi kimliğine dair fikirleri benimsemelerinde öteki olana daima ihtiyaç duyulmuştur (Çelik 2021: 111). Bu anlamda dedikodu, toplumda aidiyet bilincini oluşturmak ve geliştirmektedir.

Dedikodu edilmesinin sebepleri arasında karşı tarafa bizzat söyleyip onu üzmemek istememe ve bu durumda vereceği tepkilerden korkma gibi durumlar etkiliyken asıl önemli hususları ise insanoğlundaki anlatma ihtiyacı ve dedikodunun verdiği haz oluşturmaktadır. İnsan, doğumundan ölümüne kadar her daim bir şeyleri anlatmaya çalışmaktadır. İnsan, geçmişten günümüze anlatma ihtiyacını hissetmiş, anlatmış, çeşitli anlatı türleri geliştirmiş, âdeta anlatarak varlığını devam ettirmiş ve toplumsal düzenin oluşmasında etkili olmuştur (Gezgin 2022). Anlatılarda olduğu gibi dedikodular da insanların örgütlenmesini sağlamakta ve anlatma ihtiyacını karşılayarak bireyleri rahatlatmaktadır. Dedikodu, rahat, zahmetsiz ve eğlenceli olmasıyla anlatma ihtiyacının en kolay şekilde karşılandığı türlerden birini teşkil etmektedir. Bundan kaynaklı olarak insanlar tarafından sıkça tercih edilmektedir.

Sezgin (2021: 137)’e göre dedikodunun diğer anlatı türleri ile en benzer yönleri çeşitlenme/varyantlaşma, abartı, tekrar ve kalıp ifadelerdir. Diğer anlatılarda olduğu gibi dedikodunun devamını sağlayan önemli unsurlardan biri ise sözel bellektir. Bireyler, dedikoduların genel hatlarını, iskeletini akılda tutarak anlatının devamını sağlamaktadır. İnsanlar, elde ettikleri bilgileri veya verileri sözel bellekte saklayarak kendi zihin süzgeçlerinden geçirip kurgulanan formunu anlatmaktadır. Jan Assmann (2015: 59), sözlü tarihin anlatılar ve anılarla ortaya çıktığını belirterek bunu, “günlük yaşam tarihi” ve “halk tarihi” olarak tanımlamaktadır. Dedikodunun sözlü tarihe önemli hizmetlerinin olacağı su götürmez bir gerçektir. Dedikodu, diğer anlatı türleri arasında günlük yaşamın tarihi ve halk tarihine daha fazla eğilmektedir. Toplumda yaşanan herhangi bir olay

esasinda kişiler hakkında dedikodu yapılması, günlük hayatın tarihine eğilmenin net göstergeleri arasındadır. Bu anlamda halk hayatını (*folk life*) inceleme noktasında en önemli malzemelerden birini dedikodular vermektedir.

Dedikodu, sözlü anlatılar içinde en hızlı şekilde varyanta uğrayan anlatılardan biri belki en hızlısıdır. Hem hızlı yayılmakta hem de diğer anlatı türlerinde olduğu gibi her anlatılışında yeni varyantı ortaya çıkmaktadır. Sözlü anlatı türleri ihtiyacın ürünü olduğu gibi dedikodu da bir gerekliliğin, ihtiyacın (mesela, anlatma ihtiyacı) mahsulüdür. Günümüzde diğer anlatılar dedikodu kadar sık ve her ortamda anlatılmamaktadır. Bunlara karşın dedikodu, geçmişte üretildiği gibi günümüzde de yaygın şekilde üretilmekte ve tüketilmektedir çünkü insanlık her daim buna ihtiyaç duymuştur, hâlâ duymaktadır ve muhtemelen duymaya devam edecektir. Sezgin, dedikodu ile diğer anlatıların farkından bahsederken dedikoduda dedikodu eden her bir kişinin de aktif olması gerektiğini belirtmektedir. Mesela, hikâye veya masal anlatımında bir taraf anlatırken diğer taraf dinleyici konumunda bulunur; dedikodularda ise karşılıklı etkileşim olmalıdır. Bunun yanında anlatılarda olağanüstü motiflerle karşılaşılmasına rağmen dedikodularda böyle bir durum yoktur (Sezgin 2021: 152). Dedikodunun kendine özgü, kendi bağlamı içindeki olağanüstülükten ziyade karşı tarafın ilgisini ve dikkatini çekmek amacıyla abartıya yer verilmektedir. Bu anlatı türünde karşı tarafı inandırma gayesi güdüldüğünden inanılmasına engel teşkil edecek motiflere yer verilmemektedir. Diğer anlatı türleri (mit, masal, hikâye vb.) binlerce yıllık geçmişe sahip olabilmesine karşılık konusunu teşkil eden kişiyi bir ömür (veya ömründen sonra da) dillendiren dedikoduların diğer anlatı türleri kadar uzun bir ömre sahip olduğu söylenemeyecektir. Bunun birçok sebebi olabilir. Söz gelimi, halk hikâyesi tüm toplumu ilgilendirirken ve diğer insanlar tarafından duyulmasında mahzur görülmezken edilen dedikodular belli kesimleri ilgilendirmekte ve duyulmaması amaçlanmaktadır. Ayrıca derleme, yazıya geçirme gibi durumlar dedikoduda henüz söz konusu değildir. Bunun yanı sıra bir grubu ilgilendiren dedikodu, başka bir grubu ilgilendirmeyebilir.

Dedikodu, sözlü kültür ürünü olmakla birlikte yazılı kültüre geçirildiği takdirde sözel dokusu bozulmaktadır. Ancak, yazılı hâle getirilip -diğer anlatı türlerine uygulananlar başta olmak üzere- çeşitli incelemeler yapılabilir. Sözlü kültür içinde varlığını sürdüren dedikodu, yazıya aktarılmamasına karşın ikincil sözlü kültür ortamında da yaygın şekilde kullanılmaktadır.² Bu şekliyle dedikodu, Walter J. Ong (2014)'ın tanımlamasıyla birincil sözlü kültür, yazılı kültür ve ikincil sözlü kültür ortamlarının tümünde aktif rol üstlenmektedir. Şüphesiz yazılı kültürde edilen dedikodular, sözlü kültürlerde (birincil ve ikincil) edilen dedikoduların yerini tutmamaktadır. Yazılı kültür, dedikoduyu sınırlandırırken sözlü kültürde sınırlandırma söz konusu değildir. Mesela, sözlü kültür ortamında konu istenildiği kadar geniş şekilde konuşulabilir, bir konudan farklı konuya geçilebilir, el-kol hareketleri ve mimiklerle konular desteklenebilir³ fakat yazılı kültürde anlatılanlar sınırlı kalmaktadır. Bunun yanı sıra sözlü kültürde dedikodu edenler, “dedikoducu” şeklinde damgalanmaktadır. Yaşar Çabuklu'ya göre “Dedikoducu” kavramı ilk kez 18. yüzyılda kadınlarla ilişkilendirilmiştir. Dedikodunun olumsuz sıfatlarla tanımlanması ise sözlü kültürün küçümsenerek yazılı kültürün öne çıkarıldığı modernlikle ilgili bir durumu oluşturmaktadır (2006: 26).

Dedikodu, başta halk edebiyatı olmak üzere çeşitli halk bilgisi ürünlerinin içinde yer almakta ve aynı şekildeki ürünlerin pek çoğunu da bünyesinde barındırmaktadır. Türkan, halk hikâyeleri içinde dedikodunun “dile düşmek” olarak tanımlandığını ve Yusuf ile Züleyha, Kerem ile Aslı, Derdiyok ile Zülfüsiyah hikâyelerinde dedikodu motifinin önemli yer tuttuğunu belirtir (2020: 49-50). Leyla ile Mecnun hikâyesinde ise

dedikodunun kayda değer yeri bulunmasının yanı sıra âdeta hikâyeyi şekillendirmektedir.⁴

Hemen her dedikodu, bünyesinde atasözü, deyim, fıkra, kısa hikâye, argo, küfür, alkiş, kargış vb. barındırmaktadır. Fıkra ve kısa hikâyeler dedikodu esnasında kısaca anlatılıp “Şimdi de bizimki” gibi ifadelerle tekrar dedikoduya geçişi sağlamaktadır. Bu anlamda dedikodu, kimi halk edebiyatı ürünlerinin korunması ve aktarımında araç rolü üstlenmektedir. “İti an çomağı hazırla” veya “İyi insan lafın üstüne gelir” atasözleri dedikodusu edilen kişiyle karşılaşılması durumunda sıkça kullanılmaktadır. “Şüyu vukuundan beter” atasözünde ise olayın dedikodusunun yapılmasının -olayın- gerçekleşmesinden daha kötü sonuçlara sebep olacağı anlamı verilmektedir. Kısaca, dedikodu metni içinde çeşitli halk edebiyatı türlerine rastlanmaktadır. Ayrıca dedikodu edilmesi, bu bilgilerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamaktadır. Bu durum dedikodunun kültür aktarımı işlevi olarak tanımlanabilir.

Dedikodu, halkın yaygın şekilde kullandığı sözlü kültür ürünü olarak halk biliminin inceleme sahasına girmiş olsa da sadece bununla sınırlı değildir. Dedikodu, kültürün aktarımında ve uygulanmasında önemli roller taşımaktadır. Belirli bir toplumda alışık bulunmayan hareketler, davranışlar, giyimler, söylemler, yiyecekler vb. dedikodu konusunu oluşturarak toplumdan ötekileştirilmelere sebebiyet vermektedir. Bu şekilde toplum, kendi kültürünü korumakta, yabancı tesirlerin etkisine müsaade etmemektedir. Ayrıca kendi toplumlarında kültürel gereklilikleri uygulamayan kişilerin dedikodusu yapılarak bunların bağlı buldukları halk topluluğundaki kültürel uygulamaları gerçekleştirilmelerine vesile olunmaktadır. Dedikodu, kültüre bağlılığı sağlamaktadır. Kültürün onaylamadığı davranışları sergileyen, söylemleri benimseyen ve duyguları deneyimleyenler, parçası oldukları toplumdan uzaklaştırılarak “biz” kümesinin dışına itilirler (Çelik 2019: 311).⁵ Toplumsal kurallar ve yöre törelerinin ihlal edilmesi dedikoduya sebep olurken bu ihlalleri gerçekleştirenlerse dedikodunun ana malzemesini oluşturmaktadır. “El âlem ne der” ifadesi törelerin ihlal edilmemesi gerektiği konusunda uyarıcı bir nitelik taşımaktadır. Bulunulan yöre kültürünün aksine yapılan davranışlar, dedikodunun oluşmasına zemin hazırlamaktadır ve bu kişiler dedikodu konusu edilerek eleştirilmektedir. Örneğin, bir bölgede sevgililik durumu söz konusu değilse ve tanıdık birinin kızı/oğlu karşı cinsiyel el ele yürüyorsa “Falancanın kızı/oğlu” şeklinde başlayan dedikodular meydana gelecek ve dedikodu yapılan grup üyelerine bu durumun kabul edilemez olduğu artistik şekilde ifade edilecektir. Bu şekilde dedikodu edilen grup üyelerine “Siz böyle yapmayın yoksa siz de sevilmez, dedikodu konusu olursunuz” şeklinde üstü örtük olarak verilen mesaj, dedikoduyu artistik kılan unsurlardandır. Yer verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere dedikodu, toplumun kolektif belleğini yansıtmaktadır.

Dedikoduda kınama, yerme, hicvetme, şikâyetle bulunma gibi durumlar söz konusudur. Dedikodu metinlerinde nelerin kınandığı, yerildiği, ötekileştirildiği, tasvip edilmediği ve nelerden şikâyet edildiğine bakılarak -dedikodunun dinlendiği, derlendiği veya herhangi bir şekilde kayda geçirildiği- yöre halkının kültürü hakkında bilgi sahibi olunabilir. Örneğin, otuz yaşını aşmış kadınların evde kaldığı şeklinde dedikodulara yer verilmektedir. Bu husus bulunulan toplumun bahse konu olan durumu normal karşılamadığını göstermektedir. Bir toplumda X kişinin dedikodusu yapılıyorsa onun davranışları, hareketleri, yaptıkları bahsi geçen toplumun folkloruna uygun olmadığından dolaylıdır. Çünkü insanlar genellikle kendilerinden olmayanları yani kendi kültürünü paylaşmayanları ve ihlal edenleri dedikodu konusu etmektedir. Bu dedikodular faillerinin kulağına giderek yapılan yanlışların düzeltilmesine olanak tanımakta ve toplumsal düzenin inşa edilmesini sağlamaktadır. Bu şekilde insanlar, bağlı buldukları toplum

tarafından nasıl algılandıklarını görmektedir. Diğer yandan “El âlem ne der” şeklinde durumu ifade eden kişiler, o toplum kurallarının dışına çıkılmaması ve toplumun belirlediği kurallar çerçevesinde yaşanması gerektiğini ortaya koyarak kültürel değerlerin hatırlanmasını ve devamını sağlamaktadır. Geçiş dönemlerinde (evlilik vb.) gerçekleştirilen ritüellere kimlerin katılım sağlayıp sağlamadığı, gelin ve kaynananın birbiri ardından dedikoduları, bayram gibi günlerde ziyaretler esnasında gerçekleştirilen dedikodular bulunduğu gibi halk arasında ritüelsiz ve geleneklere bağlı kalımdan yaşanan cinsel ilişkiler de dedikodu konusunu oluşturmaktadır (Ercan 2021: 42-47).

Cinsiyet noktasında bakıldığında dedikodu, daha çok kadınlar ekseninde düşünülmektedir. Bunun sebebi kadınların sosyal hayatta sessiz-sakin olması, pek konuşkan olmaması gerektiği düşüncelerinin yer almasından kaynaklıdır. Erkekler ise istedikleri gibi konuştuklarından az veya çok konuşmaları insanların dikkatini çeken bir durum olmamıştır. Bununla birlikte kadınların -nadir zamanlarda bir araya geldiklerinden- içinde biriktirdiklerinin tümünü bir anda ortaya dökmeye çalışması, erkekler tarafından kadınların fazla konuştukları şeklinde teşhir edilmesine sebep olmuştur. Bu durum dedikodu için de geçerlidir. Kadınların daha fazla dedikodu ettiği belirtilmekte, erkeklerin dedikoduları ise sohbet, muhabbet, eleştiri, yorum yapma (Sezgin 2021: 143) vb. adlarla gölgelenmektedir. Bununla birlikte Sezgin (2021: 147), erkeklerin dedikodularında kalıp ifadelerle neredeyse hiç rastlanmadığını fakat kadınların dedikodularında bu ifadeleri yaygın şekilde kullanmalarından (ve kalıp ifadelerin oluşumu için uzun yıllara ihtiyaç duyulduğundan) kadınların ettiği dedikoduların daha sistematik hâlde olduğunu belirtmektedir. Emrah Safa Gürkan (2022: 138)’a göre kadınların daha fazla dedikodu etmeleri, toplumun diğer üyeleriyle -erkeklere nazaran- daha fazla bağ kurma ihtiyacı hissetmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bunlarla birlikte dedikodunun çeşitli işlevleri söz konusudur. Bunlar arasında ilk olarak kültür aktarımı işlevine yer verilmelidir. Bunun yanı sıra Torun (2021), dedikodunun “Sosyal grup oluşturma ve dayanışma”, “Bilgi akışını sağlama”, Toplumsal kuralları düzenleme”, “Toplumsal cezalandırma”, “Etki-tepki”, “Üstünlük kurma-üstünlüğü gölgeleme”, “Rahatlama ve eğlendirme” işlevlerinin bulunduğunu belirtmektedir. Özellikle rahatlama işlevi hususunda hiyerarşik anlamda bireylerin kendisinin üstü olan kişiler hakkında dedikodu ettikleri görülmektedir. İş yerlerinde çalışanların yöneticiler, okulda öğrencilerin öğretmenler, hastanede hemşirelerin doktorlar hakkında yaptıkları dedikodular buna örnek olarak verilebilir. Bu anlamda halkın, rahatlamak için bedduasının yanı sıra dedikodusu da bulunmaktadır. Halk, Keloğlan, Nasreddin Hoca gibi anlatılarda üst zümreyi (padişah vs.) alt etmektedir. Bu durumun bir yansıması olarak üst zümre hakkında dedikodu ederek onları alt etmek, aşağı çekmek, onların eksikliklerini vurgulayarak kendilerini onlardan üstün göstermek amaçlanmaktadır. Sezgin (2021: 141), dedikodunun toplumsal, psikolojik, eğlence ve eğitim işlevlerinin bulunduğunu ve kişiler arası iletişimi güçlendirdiğini bildirmektedir. Dedikodu, insanlar arasında iletişime olanak tanıyarak örgütlerin oluşmasını ve devam etmesini sağlamaktadır. Dedikodunun insanlar arasında örgütlenmeyi sağlama, samimiyeti artırma ve bu şekilde birlik sağlamanın yanı sıra kurulu birliği sağlamlaştırma gibi işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevler William R. Bascom (2014)’un belirttiği folklorun işlevlerinin birçoğuyla (söz gelimi, eğlenme ve eğlendirme, eğitim veya kültürün geleceğe kuşaklara aktarılması) ortaklık taşımaktadır.⁶ Bunlarla birlikte dedikodu, bireyler arası kaynaşmayı ve bilgi aktarımını sağlamaktadır. Mesela, yakın zamanda yaşanmış olan olaylar hakkında bilgi sahibi olmayan bir kişi, dedikodu edilen ortamda bulunarak bilgilenmektedir. Diğer yandan cinsel yaşam hakkında bilgiler, toplum içinde açık şekilde sorularak

öğrenilememekte fakat dedikoduda kadınlar da erkekler de mevzubahis ettiklerinden ötürü grubun diğer üyeleri bu konular hakkında bilgi sahibi olmaktadır.

Masallar veya çeşitli anlatıların insanların bilinçaltılarının yansıması olduğu, bulunan toplum hakkında bilgi verdiği gibi dedikodular da bilgi alınması gereken anlatılar arasında değerlendirilebilir; sözlü tarih bünyesinde çalışılarak tarihteki boşlukları doldurmak için kullanılabileceği gibi dedikodu konularına, işlenişine bakılarak edildiği toplumlar hakkında bilgi sahibi olunabilir. Dedikodu, bireyin mensubu olduğu toplumdaki bilgilerin diğer bir deyişle toplumsal belleğin canlı tutulmasına olanak tanır. Dedikodu, toplumsal belleğin yansımasıdır ve toplumsal belleği canlandırma rolünü üstlenmektedir. Söz gelimi, herhangi biri hakkında yapılan dedikodu, onunla ve ilişkisi olduğu toplumla ilgili farklı olayları hatırlatacak, bunlar hakkında konuşulmasına olanak tanıyacak; tabir yerinde olursa “konu konuyu açacaktır.” Bu şekliyle dedikodu, toplumsal bellekteki bilgilerin gün yüzüne çıkmasına olanak sağlamaktadır. Bahse konu olan durumsa toplumsal kimliğin içselleştirilmesine ve anlatıldıkça türdeş kimliklerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Masal ve hikâyedeki motifleri, olayları, konuları vb. inceleyerek nasıl ki bu anlatıların anlatıldığı toplum hakkında çıkarımlarda bulunuluyorsa aynı durum dedikodu için de geçerlidir. Dedikoduda kınanan durumlar, mevzubahis edilen konular dedikodunun edildiği yörenin kültürü hakkında bilgi vermektedir. Bunların bireysel düşünceler olduğuunu düşünenler, bireyin yetişmesinde ve kültürel kimliğinin oluşmasında toplumun etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğini unutmamalıdır.

Dedikodu, insanlar arasındaki en eski haberleşme, bilgilendirme, bilgiyi yayma yöntemlerinden birini oluşturmaktadır. Gayriresmî şekilde bilgi aktarımını sağlayan dedikodu belli bir yörede, bölgede veya tanıdıklar arasında yaşananlar hakkında halkın bilgi alışverişine olanak tanımaktadır. Daha açık bir ifadeyle teknolojik olanakların yaygın şekilde kullanılmadığı yörelerde, halkın en büyük bilgi kaynaklarından birini dedikodu oluşturmaktadır. Örneğin, mahallede olup bitenler, mahalleye yeni taşınanlar, tanınan birinin kızının kaçması, Sakine teyzenin oğlu Hasan’ın mahallede “eli yüzü düzgün”, ev işlerinde maharetli olan Fadime teyzenin kızı Ayşe’yi almayıp üniversitede tanıştığı “açık saçık giyinen”, ev işlerinden anlamayan bir kızı gelin olarak getirmesinin bilgisi dedikodu aracılığıyla grubun diğer üyelerine dağıtılmaktadır. Mahalleye yeni taşınan biri hakkında o mahallenin diğer sakinlerinin bir araya gelerek konuşması ve grup üyelerinin taşınan kişi hakkında elde ettikleri bilgileri anlatmaları bahse konu olan fonksiyonu yerine getirmektedir. Sezgin (2021: 138), dedikodunun ortaya çıktığı kültürün özelliklerini yansıttığını ve çeşitli bağlamlarda (düğün merasimleri, kahve ortamı vb.) edilen dedikodularla bilgi aktarımının sağlanıp toplumun, üyesi olan kişilerce daha iyi tanındığını belirtmektedir. Bu anlamda dedikodu metinlerinin incelenmesi gerekliliği doğmaktadır.⁷

Daşdemir (2021b: 98)’e göre birlikte yaşama zorunluluğunun getirmiş olduğu komşuluk kültürü neticesinde dedikodu gelişmiştir. Dedikodu; kahvehane, çeşme başı, ev, mahalle arası, kafe, okul, iş yerleri vb. hemen her tarafta ve her konuda icra edilmektedir. Apartmanların yaygınlık kazanması, geniş aileler yerine çekirdek ailelerin oluşması, mahalle kültürünün kaybolmaya yüz tutması gibi durumlar pek çok kültürel değerın kaybolmasına sebep olmakla (Oğuz, 2019) birlikte dedikoduyu da olumsuz etkilemiştir. Çünkü mahalle araları dedikodunun icra alanı, komşular ise kimi zaman icracı kimi zamansa dedikodu malzemesi oluşturan kişiler konumunda bulunmaktadır. Kısaca, insanların bir araya gelmesine imkân veren ortamlar dedikodu mekânı olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda dedikodu, halk arasında bireylerin bir araya gelmesini desteklemekte, güven ortamı yaratmakta, sözsüz ve yazısız yani artistik anlaşmaları

devreye sokmaktadır. Sözsüz ve yazısız anlaşmalardan kasıt, her iki tarafın da dedikoduya sadık kalarak bir başkasına aktarmamaları, ('Kınarsan başına gelir' inancından dolayı) kınamamaları vb. gerektiği şeklindedir.

Dedikodu hemen her mekânda icra edilebilecek olmasına karşın bu konuda ön plana çıkmış kimi mekânlar bulunmaktadır. Kadınlar için mahalle araları veya evler iken; erkekler için kahvehaneler ve berberler bu mekânlar arasındadır. Dügün ortamları, imcece bağlamı gibi toplu hâlde gidilebilen hemen her ortamda dedikodu edilebilmektedir.⁸ Son zamanlarda ortaya çıkan ve büyük kitleler tarafından kullanılan mesajlaşma uygulamaları ise dedikodunun yaygın şekilde edildiği sanal mekânlardandır. İnternetin getirisi olan uygulamalar anlık olarak dedikodu edilmesine olanak verdiği gibi dedikodu malzemesinin oluşması hususunda da oldukça büyük etkiye sahiptir. Bu gibi durumlar dedikodunun yaygın şekilde edilmesine olanak tanımaktadır. Örneğin, özellikle gençler arasında kullanılan "stalklamak" tabiri bulunmaktadır. İngilizce'den alınan bir kelime olan stalk, gizlice sokulmak, sinsice izlemek, sessizce yaklaşmak gibi anlamları karşılamaktadır. Bu kelimenin daha çok sosyal medya uygulamaları bağlamında kullanıldığı düşünüldüğünde bir başka kişinin hesap ve paylaşımlarının gizlice gözetlenip takip edilerek paylaşımları ve kendisi hakkında bilgi sahibi olunmasına olanak tanıdığı söylenebilir. Bu şekilde o kişi hakkında bilgi toplanıp dedikodu malzemesi olarak kullanılmaktadır. Mesela, sosyal medya uygulamalarının herhangi birinde toplum tarafından kabul edilmeyen bir söz, fotoğraf, video paylaşılması bahse konu olan kişiyi dedikodu konusu hâline getirmektedir. Güncel konularda aktif rol üstlenen kişiler de dedikodu konusu olabilmektedir. Söz gelimi, yakın zamanda seçim olacaksa dedikodu konuları daha çok siyasilere yönelik olacaktır.

Günümüzde medyanın devreye girmesi, dünyanın öteki ucunda yaşananlardan haberdar olunması, uzaktaki akrabaların faaliyetleri veya ünlü olarak bahsedilen kesimlerin yaşantılarındaki hareketlilikler konusunda bilgi sahibi olunması, dedikoduya malzeme hazırlamaktadır. Diğer bir deyişle günümüzde iletişim imkânlarının gelişmesiyle dedikodu daha fazla alana yayılmıştır. Kitle iletişim araçları ve sosyal medya dedikodunun sınırlarından kurtulmasında etkili olmuş ve aktörü olarak medya aracılığıyla ulaşılan kişiler dedikodu konusu hâline gelmiştir (Danış 2015: 56).⁹ Mesela, ünlü olarak tanımlanan kesimlerin evlilikleri, boşanmaları veya toplumsal ahlak kurallarını ihlal etmeleri dedikodu konusu olabilmektedir. Sosyal medyada dedikodu sayfalarının yanı sıra birlikte dedikodu edecek kişilerce oluşturulmuş özel gruplar da bulunmaktadır. İnsanoğlu, bir araya gelme ve örgütlenmeye ikincil sözlü kültür ortamında da gereksinim duymaktadır. Bundandır ki farklı uygulamalarda gruplar kurup çeşitli kişilerin dedikodusunu etmektedir. Hatice Kocabay (2007), çeşitli internet site formlarının dedikodunun üretilmesinde ve iletilmesinde önemli paylarının olduğunu belirtmektedir. Uygur Aydemir (2007: 114), gazetelerde yer alan dedikodu sayfalarını sözlü kültürün yazılı kültürdeki yaşama alanları olarak değerlendirmektedir. Magazin haberleri ise önemli oranda dedikodu malzemesi sunmaktadır.

Sonuç

Türk halk biliminin bakir olan konularla ilgilenmesi, bu yönde çalışmalar ortaya koyması, gelişimini sağlaması açısından önem taşımaktadır. Dünya ve dolayısıyla Türkiye büyük bir gelişim ve değişim geçirmektedir; bunlardan geride kalmamak Türk halk biliminin temel amaçlarından biri olmalıdır. Güncel halk bilimi türleri arasında yer verilebilecek dedikodu da bu açıdan değerlendirilebilir. Dedikodunun diğer anlatı türleri gibi belli bir disiplin dahilinde olmaması veya belli sınırlarının bulunmaması, bugüne kadar konuya eğilinmediğinden kaynaklanmaktadır. Dedikodu, halk arasında olumsuz

bir anlam yüklenmesinden, tür bağlamında ele almanın zorluğu ve dedikoduyu derlemenin güçlüğü gibi konulardan dolayı halk bilimi dünyasında geri planda kalmış ve rağbet görmemiştir.

Sözlü kültür ürünü olması, sözlü tarihe hizmette bulunması, yöre kültürüne göre şekillenmesi, ortaklıkların esas alınması ve “biz” bilincinin oluşmasına hizmet etmesi, kalıp ifadelerin kullanılması, halk inançlarının bulunması, esasında kullanılan özlü sözler ve bünyesinde yer verilen diğer anlatı türleri gibi durumlar dedikodunun halk bilimi bünyesinde değerlendirilmesini ve araştırılmasını gerektiren konular arasındadır. Yapılan incelemeler ve değerlendirmeler dedikodunun halk bilimi türü olarak kabul edilmesi ve bundan hareketle birçok çalışma yapılması gerektiğini göstermektedir. Dedikodu, içinde bulunan kültürün aksine hareketler sergilenmemesi konusunda grup üyelerini uyarırken aynı zamanda kültürel değerlerin devamını sağlamaktadır. Dedikodu, halk bilimi ürünlerini yaşatmakta, korumakta ve aktarmaktadır.

Dedikodu bahsinde halk bilimi bağlamında çeşitli çalışmalar ortaya konulabilir. Dedikodudaki kültürel farklılıklar bunlardan biri olabilir. Örneğin, “Türk kültüründe dedikodunun yeri nedir ve diğer kültürlerdeki dedikodudan farkları nelerdir?” konusu irdelenerek bir adım atılabilir. Dedikodu çeşitli kuram ve yöntemlerle incelenerek ayrıntılı bilgi elde edilebilir. Mesela, psikanaliz kuramla incelenmesi sonucunda yöre halkının bilinçaltı hakkında bilgi sahibi olunabilecektir. Bu açılarından dedikodu metinleri incelenerek ortaya çeşitli çalışmalar koyulabilir. Mevcut çalışma içinde yeri geldikçe çalışılabilecek konulara örnekler verilmiştir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

NOTLAR

1. Bu anlamda dedikodu esnasında ve esasındaki durumları, olayları, konuları, duyguları vb. belirtmek için kullanılan ifadeler ve kalıp ifadeler üzerine müstakil bir çalışma hazırlanabilir.
2. Buradan yazılı kültürde dedikodu edilmediği şeklinde anlam çıkarmak yanlış olur. Önceki cümleyle bağlantılı şekilde olmak kaydıyla sözlü kültürde edilen dedikoduların yazılı kültüre aktarılmadığı kastedilmiştir. Bununla birlikte mektup vb. öğelerle yazılı kültürde dedikodu edilmiştir ve edilmesi mümkündür.
3. Dedikodu yapılırken kullanılan bedensel hareketlerse beden folkloru kapsamında değerlendirilebilir. Katharine Young, beden folklorunu “Kişilikle ilgili kültürel yapılanmaları oluşturan düşünme, ko-nuşma ve hareket etme biçimleri...” (2006: 250) olarak tanımlamaktadır. Dedikodu esnasında kullanılan bedensel hareketler, konu hakkında duygu ve düşünceleri destekleme ve konuyu daha kuvvetli şekilde açıklama işlevi görmektedir. Öksürme, jest-mimik hareketleri ve gülme bunlardan bazılarıdır.
4. Leyla ile Mecnun hikâyesinde dedikodunun rolünü inceleyen ve benzer araştırmalara örnek teşkil edecek bir çalışma için bkz.: (Türkan 2020).
5. Ötekileştirme, stereotipler dedikodunun oluşumunu sağlayan unsurlar arasındadır. Stereotipler, dedikodu bağlamında düşünülmesi ve irdelenmesi gereken bir konuyu teşkil etmektedir. Halk bilimi bağlamında stereotip üzerine hazırlanan bir çalışma için bkz.: (Çelik 2019).
6. Dedikodunun işlevleri üzerine hususi bir çalışma hazırlanabilir ve hazırlanmalıdır. Hazırlanacak olan çalışmada burada bahsedilen işlevlerin yanı sıra Ahmet Özgür Güvenç (2022)’in “Halk Hikâyelerinin İşlevleri” olarak belirttiği ve folklorun işlevleri bahsinde de değerlendirilebilecek olan işlevlere de bakılabilir.
7. Titiz şekilde ele alınması gereken bu husus halk bilimi bağlamında çalışılması gereken konular arasındadır. Ayrıca dedikodu metinlerine, diğer anlatılara uygulanan çeşitli inceleme yöntemleri uygulanabilir veya yeni inceleme yöntemleri geliştirilebilir.
8. Mekânların (söz gelimi, mahalle araları, kahvehaneler) ve bağlamların (düğün ve imece ortamları gibi) dedikodu üzerindeki etkisi halk bilimi esasında çalışılabilir.
9. Medya ile dedikodu ilişkisi müstakil çalışma içinde değerlendirilmelidir. Medya-dedikodu ilişkisi hakkında bilgi için bkz.: (Danış 2015: 55-61).

KAYNAKÇA

- Abrahams, Roger D. "A Performance-Centred Approach to Gossip". *New Series 2* (1970): 290-301.
- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. Çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Aydemir, Uygur. "Dedikodunun Boyalı Yüzü: Günlük Gazetelerde Dedikodu Haberleri". *Millî Folklor 75* (Güz 2007): 113-117.
- Bascom, William R. "Folklorun Dört İşlevi". Çev. Ferya Çalış. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. Ed. M. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır Teke. Ankara: Geleneksel Yayınları, 71-86, 2014.
- Çabuklu, Yaşar. "Sözlü Kültürün Bir Parçası Olarak Dedikodu". *Varlık Dergisi* 1186 (2006): 26-30.
- Çelik, Adil. "Türk Anlatı Geleneğinde Stereotipler". Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2019.
- _____. "Hac Anlatılarında Yabancı İmajı". *Millî Folklor 130* (Yaz 2021): 110-119.
- Çobanoğlu, Özkul. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihinin Girişi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2020.
- Danış, Muhammed Salim. "Dedikodunun Sosyolojisi". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2015.
- Daşdemir, Özkan. "Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde Kayıtlı Bir Çınname Örneği". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2* (2021a): 265-274.
- _____. "Mısırlı Kadınlar ve Züleyha". *Dedikodu Kitabı*. Ed. Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 97-102, 2021b.
- Derdiçok, Nükte Sevim (2022). "Kent Folkloru: Kadın Günlerinin Halk Bilimi Açısından İncelenmesi". Yayınlanmamış doktora tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, 2022.
- Dundes, Alan. "Halk Kimdir?". Çev. Metin Ekici *Millî Folklor 37* (Bahar 1998): 139-153.
- Ercan, Busenur. "Dedikodu Folkloru: Ankara-Polatlı Örneği". Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2021.
- Gezgin, İsmail. *Homo Narrans: İnsan Niçin Anlatır? Mit, Masal ve Hikâyenin Arkeolojisi*. İstanbul: Redingot Kitap, 2022.
- Gürkan, Emrah Safa. *Ezbere Yaşayanlar: Vazgeçemediğimiz Alışkanlıklarımızın Kökenleri*. İstanbul: Kronik Kitap, 2022.
- Güvenç, Ahmet Özgür. "Halk Hikâyelerinin İşlevleri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 73* (2022): 57-83.
- İsahanlı, Hamlet ve Gazanfarğızı, Aynur. "Dedikodu Halk bilimi Türü müdür?". *Uluslararası Halk bilimi Araştırmaları Dergisi 5* (2020): 127-146.
- Kaplan, Mehmet. *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- Kocabay, Hatice. "Bir Dedikodu İletim Mekânı Olarak İnternet Sitelerinin Forumları". *Millî Folklor 75* (Güz 2007): 121-125.
- Oğuz, M. Öcal. *Paldır Kültür Kentleşmeler*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2019.
- Ong, Walter James. *Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözlü Teknolojileşmesi*. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Öğüt Eker, Gülin. "Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı". *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ed. M. Öcal Oğuz. Ankara: Grafiker Yayınları, 399-416, 2017.
- Sezgin, Ramazan. "Türk Folklorunda Erkek Dedikodusu". *Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi 2* (2021): 134-156.
- Simpson, Jackqueline. "The Miller's Tomb: Facts, Gossip and Legend [1]". *Folklore 2* (2005): 189-200.
- Tatar, Maria. "On the Subversive Power of Gossip" (15 Eylül 2021) 1 Mart 2023. <https://lithub.com/on-the-subversive-power-of-gossip/>
- Torun, Damla. "Kadın Folkloru Bağlamında Dedikodu ve İşlevleri: Menteşe/Muğla Örneği". *Dedikodu Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 175-186, 2021.
- Türkan, Kadriye. "Leyla ile Mecnun Hikâyesinde Aşkın Önünde Engel: Dedikodu". *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk bilimi Araştırmaları Dergisi 22* (2020): 44-54.
- Yıldırım, Dursun. "Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri". *Erdem 2* (1985): 545-558.
- Young, Katharine. "Beden Folkloru". Çev. Serpil Cengiz. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*. Ed. M. Öcal Oğuz vd. Ankara: Geleneksel Yayınları, 250-253, 2006.